

АКЦИЗ СОЛИҒИ МАЪМУРЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Эшматов Срождиддин Тоғаймуродович
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация. Мақолада акциз солиғи маъмуриятчилигини такомиллаштириш билан боғлиқ муҳим масалаларни ўрганилади. Акциз солиғи давлат даромадларини шакллантиришда ва муайян товар ва хизматлар истеъмолини тартибга солишда муҳим рол ўйнайди. Муаммоларни таҳлил қилади ва акциз солиғини ундиришни кучайтириш, маъмурий жараёнларни соддалаштириш ва риоя этилишини таъминлаш бўйича потенциал ечимларни таклиф қилади. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш орқали мамлакатлар акциз солиғи тушумларини оптималлаштиришлари ва яхши фискал ва тартибга солиш натижаларига эришишлари мумкин.

Калит сўзлар: маъмурият, қийинчиликлар, самарасизлик, мувофиқлик, даромадларни оптималлаштириш, тартибга солиш натижалари, солиқлар ва солиққа тортиш, эгри солиқлар, акциз солиғи, акцизости маҳсулотлар, акцизости товарларни солиққа тортиш амалиёти.

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ АКЦИЗНОГО НАЛОГА

Эшматов Срождиддин Тоғаймуродович
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье рассматриваются важные вопросы, связанные с совершенствованием администрирования акцизного налога. Акцизный налог играет важную роль в формировании государственных доходов и регулировании потребления определенных товаров и услуг. Анализирует проблемы и предлагает потенциальные решения для повышения сбора акцизных налогов, оптимизации административных процессов и обеспечения соблюдения требований. Решая эти вопросы, страны могут оптимизировать поступления от акцизных сборов и добиться лучших результатов в налогово-бюджетной сфере и регулировании.

Ключевые слова: администрирование, трудности, неэффективность, комплаенс, оптимизация доходов, результаты регулирования, налоги и налогообложение, косвенные налоги, акцизный налог, подакцизные товары, практика налогообложения подакцизных товаров.

ISSUES OF IMPROVEMENT OF EXCISE TAX ADMINISTRATION

Eshmatov Srozhiddin Togaymurodovich
Tashkent State University of Economics

Abstract. The article examines important issues related to the improvement of excise tax administration. Excise tax plays an important role in the formation of state revenues and regulation of consumption of certain goods and services. Analyzes issues and suggests potential solutions to enhance excise tax collection, streamline administrative processes and ensure compliance. By addressing these issues, countries can optimize excise tax revenues and achieve better fiscal and regulatory outcomes.

Key words: administration, difficulties, inefficiency, compliance, revenue optimization, regulatory results, taxes and taxation, indirect taxes, excise tax, excise goods, practice of taxation of excise goods.

Кириш.

Акциз солиғи давлат даромадларини шакллантиришда ва айрим тармоқларни тартибга солишда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Бироқ, акциз солиғи бўйича самарали маъмуриятчиликни таъминлаш турли қийинчиликлар ва самарасизлик туфайли мураккаб вазифа ҳисобланади. Акциз солиғи маъмурияти тартибга солинадиган тармоқларга таъсирини ҳисобга олган ҳолда роя этилишини назорат қилиш, адолатли йиғишни таъминлаш ва даромадларни оптималлаштиришни ўз ичига олади. Акциз солиғи маъмуриятчилигида дуч келадиган муаммоларни ўрганиш ва такомиллаштириш стратегияларини таклиф қилишга қаратилган. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш орқали ҳукуматлар солиқ йиғиш механизмларини яхшилашлари ва мақсадли тармоқлар учун яхши тартибга солиш натижаларига эришишдан иборат.

Адабиётлар шарҳи.

Акциз солиғи турли иқтисодий ривожланиш босқичларида бўлган қатор давлатларда билвосита солиққа тортишнинг самарали шакли сифатида эътироф этилади.

Делипалла (2009) томонидан “акциз солиғи билвосита солиқларнинг таркибий қисмларидан биридир. 1976 йилдаги Акцизлар тўғрисидаги қонуннинг 6-бўлимида кўрсатилганидек, Малайзияга ва маҳаллий ишлаб чиқарилган товарларга импорт қилинадиган акциз солиғи. Бу бож давлат истеъмоли ёки ижтимоий муҳандислик тенденциясини ўзгартириш механизми сифатида ишлатилади. Акциз солиғи тўғрисидаги актда мажбурий бўлган товарларга спиртли ичимликлар, тамаки, сигареталар, сигареталар, тўрт ғилдиракли ҳайдовчилар, кўп мақсадли транспорт воситалари ва ўйин карталари киради”.

Гилес, Теддс (2002) томонидан контрабанда фаолиятини солиқ органидан солиқ тўлашдан бўйин товлаш мақсадида амалга ошириладиган қонуний ёки ноқонуний, бозор ёки бозордан ташқари барча операциялар деб таърифлаган. Билвосита солиқларни тўлашдан бўйин товлаш кўпинча контрабанда, айниқса божхона тарифлари бўйича жиноятлар билан боғлиқ. Контрабанда жиноятлари ембарго, маҳсулот сифати ва квоталар каби пул ва пул бўлмаган даромадларга таъсир қилади.

Ҳаи ва Сее (2011) томонидан солиқ тўловларига қасддан ёки қасддан жалб қилинган компаниялар, жисмоний шахслар иштирокидаги ўлчовлар бўйича дуч келган қийинчиликлар туфайли мос келмаслик бўйича тадқиқот олиб боришди. Шу сабабли, ушбу тадқиқотда асосий эътибор солиқ тўловчи сифатида импорт қилувчилар ўртасида акциз солиғини бажармаслик ҳодисаси ва омилларига қаратилган.

Бундан ташқари, француз иқтисодчиси Ф.Дэмэзон таъкидлаб ўтган эди: “Акцизнинг биргина ўзи бошқа барча солиқ тушумлари ва ундан ҳам кўпроқни беришга қодирдир” (Джамалов, Уразметов, 2021).

Боровко (2012) фикрича, “ҳозирги замон солиқ сиёсатининг истиқболли йўналиши ва концептуал акциз солиғига тортиш амалиётининг ижтимоий йўналтирилган моделини шакллантириш ва унинг самарали ривожланишини таъминлашдир”.

Тегетаева (2016) фикрича, “акциз солиғи эгри солиқ таркибига кирсада, ҳозирда унинг асосий аҳамияти аҳоли ижтимоий истеъмолининг ҳолати ва истиқболини баҳолаш мезони эканлигидадир”.

Троянская ва Низамиевалар (2013) таъкидлашича, “билвосита солиққа тортишнинг самарали шакли сифатида акциз солиғидан истеъмолни тартибга солувчи ва ишлаб чиқаришни рағбатлантирувчи восита сифатида фойдаланиш имкониятларини яратиш, уларнинг барқарорлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этаётир”.

Юқорида билдирилган фикрларнинг умумлашма таҳлили “акциз солиғининг зарурлиги” тушунчаси моҳиятини тушунишга уч хил ёндашув мавжудлигини кўрсатди. Мамлакатимиз солиққа тортиш амалиётини ривожлантиришга муносиб ҳисса қўшиб келаётган олимларимиздан Э.Гадов, Т.Маликов, О.Олимжонов, Х.Собировларни ҳам мисол келтириш мумкин. Бироқ шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда олиб борилётган илмий тадқиқот ишларида акцизоти товарларни солиққа тортиш амалиёти ҳамда акциз солиғи маъмуриятчилиги мавзуси жуда кам ўрганилган.

Тадқиқот методологияси.

Ушбу мақолада қиёсий таҳлил ҳамда индукция ва дедукция баҳолаш усулларида фойдаланилди. Қиёсий усулдан фойдаланилиб, акцизоти товарларни солиққа тортиш

амалиётини самарали бошқаришда креатив ёндашувларнинг амалий аҳамиятини ёритиш бўйича илмий хулосалар берилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Акциз солиғи узоқ тарихга эга ва асрлар давомида мавжуд. Акциз солиғи тушунчасини қадимги цивилизацияларга бориб тақалса бўлади, у ерда алкоголь ва тамаки каби баъзи товарларга махсус йиғимлар солинган. Энг яқин тарихда турли мамлакатларда акциз солиғи даромадларни ошириш ва муайян товар ва хизматлар истеъмолини тартибга солиш воситаси сифатида кенг қўлланилган.

Замонавий шароитда алкогольли ичимликлар, тамаки маҳсулотлари, ёқилғи, автотранспорт воситалари, қимматбаҳо буюмлар каби кенг турдаги маҳсулотларга акциз солиғи ундирилади. Акциз солиғи ставкалари ва тузилмалари ҳар бир мамлакатда фарқ қилади ва улар кўпинча иқтисодий, ижтимоий ва тартибга солиш нуқтаи назаридан ўзгаришларга дучор бўлади.

Ҳукуматлар акциз солиғидан нафақат даромадларни ошириш воситаси, балки айрим товарларни истеъмол қилишни чеклаш, аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш ва атроф-муҳит муаммоларини ҳал қилиш воситаси сифатида ҳам фойдаланади. Сигареталар ёки углерод чиқарадиган ёқилғилар каби салбий ташқи таъсирга эга товарларга юқори солиқлар қўйиш орқали ҳукуматлар уларнинг истеъмолини камайтириш ва улар билан боғлиқ ижтимоий ва экологик харажатларни камайтиришни мақсад қилади. Умуман олганда, акциз солиғининг пайдо бўлишини деярли барча замонавий иқтисодларда кузатиш мумкин ва ҳукуматлар даромадларни шакллантириш, тартибга солиш мақсадлари ва иқтисодий самарадорлик ўртасида мувозанатни сақлашга интилиши натижасида уларни қўллаш ривожланишда давом этмоқда.

Ўзбекистонда акциз солиғининг пайдо бўлишини мамлакат Совет Иттифоқидан мустақилликка эришгандан кейин 1990-йиллар бошида бошланган иқтисодий ислохотлар ва либераллаштириш даврига тўғри келади. Бу даврда Ўзбекистон бозорга йўналтирилган иқтисодий сиёсат йўлига ўтди ва ҳукуматнинг ўсиб бораётган эҳтиёжларини қўллаб-қувватлаш ва давлат хизматларини молиялаштириш учун даромад манбаларини диверсификация қилишга интилди. Акциз солиғи Ўзбекистонда даромадларни ошириш ва айрим товар ва хизматлар истеъмолини тартибга солиш чора-тадбирларидан бири сифатида жорий этилди. Ҳукумат акциз солиғининг даромад олиш имкониятини тан олди, шу билан бирга истеъмолчиларнинг хатти-ҳаракатларига таъсир кўрсатади ва аҳоли саломатлиги ва атроф-муҳит муаммоларини ҳал қилади.

Ўтган йиллар давомида Ўзбекистонда акциз солиғи тизими ривожланиб, турли маҳсулотларни қамраб олган ҳолда кенгайди. Дастлаб, тамаки маҳсулотлари, алкогольли ичимликлар, нефт маҳсулотлари каби товарларга акциз солиғи солинган. Бироқ, иқтисодиёт ривожланиб, солиққа тортиш базаси кенгайганлиги сабабли, акциз солиғи ҳашаматли товарлар ва айрим транспорт воситалари каби бошқа маҳсулотларни ҳам қамраб олди. Ўзбекистонда акциз солиғи ставкалари ва тузилмаси вақт ўтиши билан иқтисодий шароитларни, ҳукумат устуворликларини ва жамиятни ҳисобга олган ҳолда ўзгаришларга дуч келди. Ўзбекистонда акциз солиғининг жорий этилиши мамлакат даромадларини диверсификация қилиш ва солиққа тортиш бўйича халқаро амалиётга мослашишда муҳим қадам бўлди. Ўзбекистон иқтисодий ислохотлар ва модернизация ишларини давом эттирар экан, акциз солиғи тизими давлат даромадлари ва давлат сиёсати вазифаларини ҳал этишда ўз ҳиссасини қўшувчи давлат бюджет-солиқ сиёсатининг муҳим таркибий қисми бўлиб қолади.

Акциз солиғи бу махсус турдаги товарларга қўйиладиган солиқ ҳисобланади. Акциз солиғига тортиладиган товарлар одатда умумий хоссага эга бўлган товарлар ҳисобланади, яъни улар атроф муҳид тозалигига, экологияга келтираётган зарари ёки аҳоли саломатлигига салбий таъсир этувчи омиллари билан ажралиб туради. Акциз солиғини жорий қилишни қулайлиги шундан иборатки, уни киритиш ва тўловини назорат механизми осон, чунки одатда акциз солиғи ставкаси қатъий белгиланиши ва бухгалтерия ҳисоботларига аралашмасдан аниқ бир ҳажмидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланишидир. Табиатида кўра акциз солиғи давлат учун икки томонлама аҳамиятга эга, биринчидан улар бюджет даромадларини маълум бир қисмини шакллантириш манбаи ҳисобланса, иккинчидан акцизга тортиладиган товарлар истеъмолини чеклаш ва товарларга бўлган талаб ва таклифларни тартибга солиш вазифасини бажаради.

Бунда акциз солиғи асосан акцизности товарларини ишлаб чиқарувчилардан ундирилишига қарамасдан, аслида товарларга юқори харид нархлар белгиланиши орқали унинг солиқ юки истеъмолчиларнинг гарданига тушади. Шу билан бирга музкур солиқ тури регрессив хусусиятга эга бўлганлиги сабабли унинг кенг қўламда бошқа товарларга қўлланилиши мақсадга мувофиқ эмас. Шу сабабли ҳам мамлакатимизда асосан 3 турдаги товарларга, яъни нефть, тамаки ва алкоголь маҳсулотларига акциз солиғи ставкалари жорий қилинган.

Акциз солиғи ривожланган хорижий давлатларда ҳам давлатнинг умум солиқ сиёсатида муҳим ўрин эгаллайди. Акциз солиғи корхона маҳсулотлари ва хизматлари баҳоси устига ёки таърифига устама шаклда тўғридан тўғри киритилувчи эгри солиқ тури ҳисобланади. Акциз солиғининг иқтисодий моҳияти бюджет тушумини таъминлаш орқали халқ хўжалиги манфаатларини қондиришга, кўпроқ маблағларни жалб эттириши орқали намоён бўлса, унинг ижтимоий моҳияти аҳолининг, яъни асосий истеъмолчиларнинг тўлов қобилиятларини ошишида ўз ифодасини топади. Бу эса акциз солиғи объектлари (акциз ости товарлари)ни қисқартирилишида, солиқ ставкалари пасайишида, аҳоли тўлов қобилиятини ўсишида намоён бўлади.

Акциз солиғининг функцияларидан бири, жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти томонидан фукарларнинг, айниқса ёшларнинг соғлиғига салбий таъсир кўрсатувчи маҳсулотлар таркибига киритилган айрим маҳсулотларни чеклашдир.

“Акциз” сўзи француз тилидан келиб чиққан бўлиб, “чопис ташлаш, кесилган” маъносини билдиради. Бу солиқ XVII аср охири ва XVIII аср бошларида Европа давлатларида маъмурий давлат аппаратлари шаклланаётганда, бевосита ва билвосита солиқлар гуруҳи ташкил топа бошлаган. Бунда билвосита солиқлардан акцизлар асосий ўрин тутган ва у шаҳар дарвозасидан чиқарилган ва киритилган моллардан бевосита 5% дан 25 % гача ундирилган. Ўзбекистонда эса бу солиқ янги таркиб топган солиқлардан бири ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш лозимки акциз солиғи-ижтимоий зарарли товарларни истеъмол қилишни ушлаб туришга хизмат қилади деган фикрлар ҳам мавжуд. Ўзбекистонда акциз солиғига катта рентабелликка эга бўлган товарлар тортилади. Акциз солиғи ўз моҳиятига кўра товар баҳосига киритилувчи ва охири истеъмолчи томонидан тўланадиган билвосита солиқдир. Унинг ижтимоий-иқтисодий моҳияти фақат тақсимот даражасига қараб ифодаланади ва такомиллаштирилади.

Мамлакатимизда акциз солиғи ставкалари товарнинг ёки хизматнинг қийматига нисбатан фоизларда (адвалор), натурада ифодаланган ўлчов бирлигига нисбатан мутлоқ суммада (қатъий), шунингдек адвалор ва қатъий ставкалардан ташкил топган аралаш ставкада белгиланади. Акциз солиғининг ставкалари мутлоқ суммада (қатъий) белгиланган акциз тўланадиган товарлар бўйича солиқ солинадиган база акциз тўланадиган товарларнинг натурада ифодаланган ҳажми асосида аниқланади.

Акциз солиғининг ставкалари фоизларда (адвалор) белгиланган ишлаб чиқарилаётган акциз тўланадиган товарлар бўйича, реализация қилинган акциз тўланадиган товарларнинг акциз солиғи ҳамда қўшилган қиймат солиғи киритилмаган қиймати солиқ солинадиган базадир.

Иш хаки ҳисобига, ҳисоблаб чиқарилган дивидендлар ҳисобига, бепул ёки бошқа товарларга (ишларга, хизматларга) айирбошлаш учун бериладиган акциз тўланадиган товарлар бўйича, шунингдек товарлар таннархидан паст нархларда реализация қилинган тақдирда солиқ тўловчи товарларни топшириш пайтида унинг ҳақиқий таннархидан кам бўлмаган даражада белгиладиган нарх асосида ҳисобланган қиймат солиқ солинадиган базадир.

Қайта ишлашга берилган хом ашё ва материаллардан ишлаб чиқарилган акциз тўланадиган товарлар бўйича солиқ солинадиган база акциз тўланадиган товарларни ишлаб чиқаришга доир ишлар қийматини ҳамда қайта ишлашга берилган хом ашё ва материаллар қийматини ўз ичига олади.

Акциз солиғининг ставкалари фоизларда (адвалор) белгиланган импорт қилинаётган акциз тўланадиган товарлар бўйича солиқ солинадиган база божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ аниқланадиган божхона қиймати асосида белгиланади.

Жаҳон мамлакатларининг кўпчилигида акциз солиғи зарарли одатлардан воз кечишни рағбатлантирувчи восита сифатида фойдаланиб, бу ҳаёт сифатини ва давомийлигини яхшилайти.

Айрим ривожланган давлатларда, масалан, АҚШда акциз солиқлари Федерал аҳамиятга эга бўлган солиқ ҳисобланади. Лекин уларнинг давлат бюджети даромадларининг ҳажмидаги салмоғи нисбатан кичик. Акциз солиғи тамаки ва алкоғолли маҳсулотларга, транспорт хизматларига нисбатан жорий қилинган. Акциз солиғининг ставкаси 10 фоизни ташкил этади.

Буюк Британияда акциз солиқлари билвосита солиқларнинг таркибида салмоғига кўра қўшилган қиймат солиғидан кейинги ўринни эгаллайди. Акциз солиғи ёқилғи, алкоғол ва тамаки маҳсулотларига, транспорт воситалари ва хизматларига нисбатан жорий қилинган. Унинг ставкалари 10 фоиздан 30 фоизгача ораликда тебранади.

Германияда акциз солиғи бўйича тушумларнинг асосий қисми Федерал бюджетга ўтказилади, фақат пивога нисбатан жорий қилинган акциз солиғи бўйича тушумлар федерал бюджетга келиб тушмайди. Акциз солиғининг ставкалари товарларнинг нотўғри бирлигига нисбатан фоизларда ва “евро”да белгиланган. Масалан, суғурта битимлари бўйича акциз солиғининг ставкаси суғурта полиси суммасининг 12 фоиз миқдорида белгиланган. Шампан виносига нисбатан белгиланган солиқ ставкаси 0,75 литр учун 2 эврони ташкил килади.

Масалан, Россия давлатида акциз солиғи маъмуриятини такомиллаштириш солиқларни самарали йиғиш ва уларга риоя қилишни таъминлаш учун ҳал қилиниши керак бўлган бир қанча муаммолар ва муаммоларга дуч келади. Акциз солиғини маъмуриятчилигининг асосий муаммоларидан бири солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва акциз тўланадиган товарлар контрабандасига қарши курашдир. Бу ҳукуматнинг даромадларини сезиларли даражада йўқотишига олиб келади ва талабларга жавоб берадиган корхоналар учун нотекис ўйин майдонини яратади. Россияда акциз солиғи тўғрисидаги қонунлар мураккаб бўлиши мумкин ва тез-тез ўзгариб туради, бу эса корхоналар учун риоя қилишни қийинлаштиради. Солиқ қонунчилигини соддалаштириш ва аниқлаштириш қонунчиликка риоя қилишни яхшилашга ёрдам беради. Бундан ташқари, акциз солиғи бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг самарали бажарилишини таъминлаш солиқ тўлашдан бўйин товланингни олдини олиш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб ҳисобланади.

Россия давлати ўзининг акциз солиғи маъмуриятини кучайтириши ва адолатли ва адолатли солиққа тортишни қўллаб-қувватлаган ҳолда даромадларни йиғишни кучайтириши мумкин.

2013-2022 йилларда акциз солиғи тушумларининг жами тушумлардаги улуши

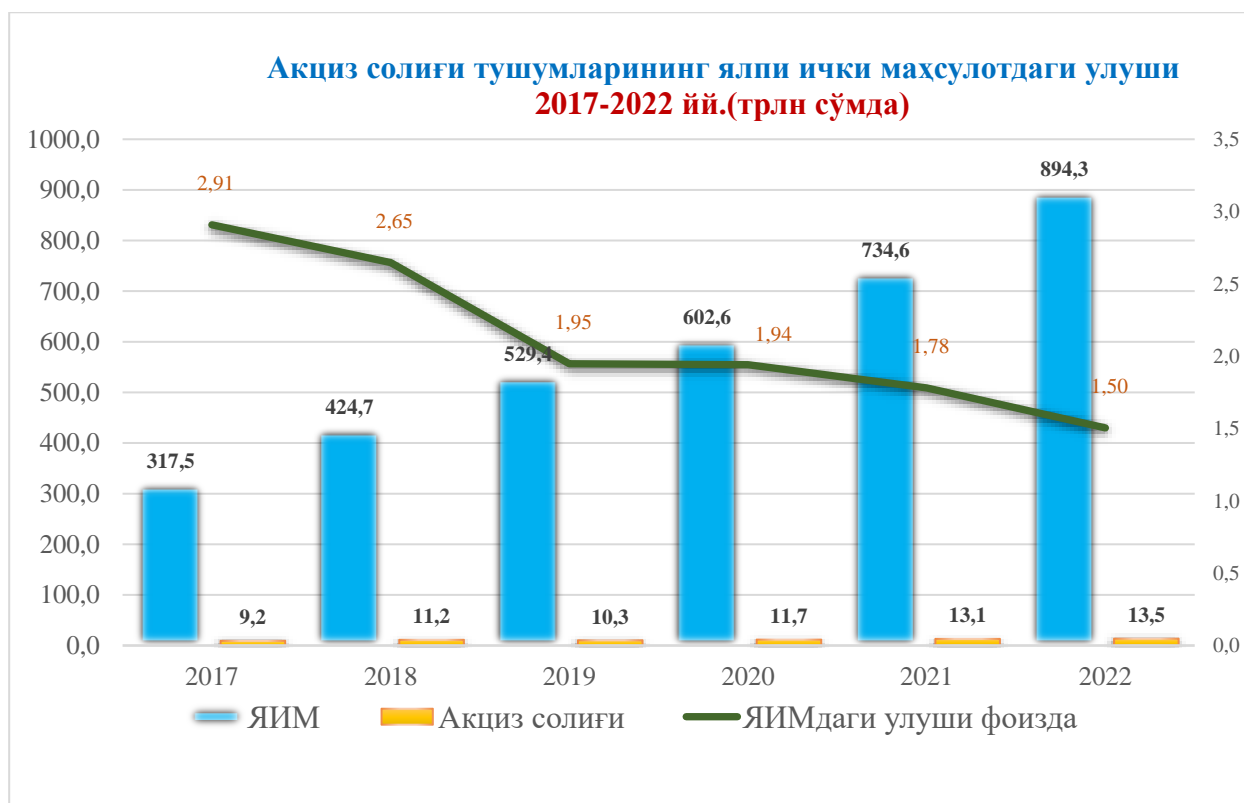

1-расм. Ўзбекистонда 2023-2022 йилларда жами тушумга акциз солиғининг улуши динамикаси¹²⁹

¹²⁹ Солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муалиф томонида таёрланган.

Алькогол маҳсулотларини акциз солиғига тортилиши акциз солиғига тортиладиган товарларни даромадли қисми ҳисобланади. Алкоголь маҳсулотларига белгиланадиган акциз солиғи ставкаси асосан ҳар бир донга алкоголь маҳсулотига яъни унинг таркибидаги спиртнинг миқдорига қараб белгиланиши маъмурчилик нўқтаи назардан жуда қулай ҳисобланади.

Кучсиз алкогольли ичимликлар яъни пиво, вино ва вермут айрим мамлакатларда камайтирилган ставкада ёки нол ставкада акциз солиғига тортилади. Бунга асосий сабаб бир томондан маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни, биринчи навбатда кам миқдорда улгуржи сотувчиларни қўллаб қувватлаш бўлса, иккинчи томондан мазкур алкоголь маҳсулотлари таркибида кам спирт бўлганлиги сабабли уни истеъмол қилганда инсон соғлиғига зарари кам ҳисобланади. Жумладан, ўтган беш йил давомида акциз солиғи тушумларини Ялпи ички маҳсулотга нисбатан улуши қуйидагича тақсимланган:

2-расм. Мамлакатимизда акциз солиғи тушумини ялпи ички маҳсулотдаги улуши динамикаси. ¹³⁰

Кўриниб турибдики, йиллар давомида ялпи ички маҳсулотга нисбатан акциз солиғи улуши камайиб бормоқда.

Акциз солиғи ставкаси жуда юқори даражада қўйилмаслиги керак, айниқса ўтиш иқтисодиётидаги давлатлар учун чегаралари нисбатан очиқ бир пайтда акциз солиғи ставкаларини қўшни мамлакатга нисбатан юқори ўрнатилиши акцизоти товарларни контрабандасини оширишга, уларни ноқонуний ишлаб чиқаришга асосан алкоголь маҳсулотларни кустар йўл билан ишлаб чиқаришни кўпайишига олиб келади.

Бундан ташқари акциз солиғи акцизоти товарларни ишлаб чиқариш ёки импорт қилиш жараёнида ундирилиши зарур. Шунинг учун ҳам акциз солиғини ставкасини қатъий миқдорда белгиланиши қулайлиги билан ажралиб туради, агар акциз солиғи ставкаси фоизларда белгиланса ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг реализация нархини аниқлашда муаммолар келиб чиқиши мумкин.

Шунингдек, алкоголь маҳсулотларига белгиланадиган акциз солиғи асосан этил спиртга юқори миқдорда белгиланган ҳолда акциз солиғини йиғиб олишдир. Бунда солиқ идоралари томонидан барча алкоголь маҳсулотларини ишлаб чиқарувчилар фаолиятини назорат қилиш зарурияти қолмайди, яъни маъмурчилик нўқтаи назардан ишлар соддалашади.

¹³⁰ Солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муалиф томонида таёрланган.

Хулоса ва таклифлар.

Акциз солиғи маъмуриятчилигини такомиллаштириш билан боғлиқ масалаларни таҳлил қилиш асосида бир нечта хулосалар чиқариш мумкин:

Акциз солиғини маъмуриятчилигидаги асосий муаммолардан бири ҳам солиқ тўловчилар, ҳам солиқ органлари учун тартибларнинг мураккаблиги ҳисобланади. Жараёнлар ва талабларни соддалаштириш мувофиқликни оширишга ва маъмурий юкни камайтиришга олиб келади. Мониторинг ва ижро механизмларини кучайтириш солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва акциз тўланадиган товарларнинг ноқонуний савдосини чеклашга ёрдам беради. Илғор технологиялар ва маълумотлар таҳлилидан фойдаланиш солиқ маъмуриятчилигини яхшилаш ва даромадларни йиғишни ошириш имконини беради.

Солиқ қонунлари ва қоидаларидаги ноаниқликлар солиқ тўловчилар учун чалкашликларни келтириб чиқариши ва низоларга олиб келади. Аниқ белгиланган солиқ қоидалари самарали солиқ бошқаруви учун зарурдир. Акциз солиғини самарали бошқариш учун солиқ органлари ходимларининг малакасини ошириш ва малакасини ошириш зарур. Яхши тайёрланган кадрлар мураккаб солиқ масалаларини ҳал қила олади ва солиқларнинг адолатли ва шаффоф ҳисобланишини таъминлайди. Ушбу хулосалар асосида акциз солиғи маъмуриятчилигини такомиллаштириш бўйича қуйидаги таклифлар таклиф этилади:

Амалдаги акциз солиғи тўғрисидаги қонунлар ва меъёрий ҳужжатларни такомиллаштириш ва аниқлик киритиш йўналишларини аниқлаш учун ҳар томонлама кўриб чиқиш. Солиқ маъмурияти имкониятларини ошириш ва солиқдан бўйин товлашни янада самарали аниқлаш учун илғор технологиялар ва маълумотлар таҳлилинини кучайтириш. Солиқ органлари ходимларининг малака ва билимларини ошириш учун уларни мунтазам равишда ўқитиш ва салоҳиятини ошириш дастурларини ташкил этиш. Юқори хавfli соҳаларга тиборни қаратиш ва қонунчиликка риоя қилишни яхшилаш учун солиқ текширувлари ва уларни амалга оширишда таваккалчиликка асосланган ёндашувни ишлаб чиқиш. Солиқ маъмуриятчилиги масалалари бўйича солиқ тўловчилар ўз фикрларини билдириш ва ўз фикр-мулоҳазаларини билдириш учун қайта алоқа механизминини яратиш.

Ушбу таклифларни ҳаётга татбиқ этиш орқали Ўзбекистонда акциз солиғи маъмуриятчилигини такомиллаштириш, даромадларни самаралироқ йиғиш, солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳолатларини камайтириш ва солиқ тўловчилар ўртасида қонунчиликни кучайтиришга олиб келади.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Delipalla, S. (2009) Commodity tax structure and informal activity. *Bulletin of Economic Research*, 61(3), 283-294.

Giles, D.E., Tedds, L.M., & Werkneh, G. (2002) The Canadian underground and measured economies: Granger causality results. *Applied Economics*, 34(18), 2347-2352.

Hai, O.T., & See, L.M. (2011) Behavioral intention of tax non-compliance among sole-proprietors in Malaysia. *International Journal of Business and Social Science*, 2(6), 142-152.

Боровко Л.В. (2012) Формирование социально-ориентированной модели акцизного налогообложения и эффективность её развития. // *Проблемы экономики и юридической практики*, № 6, с. 71-75.

Джамалов Х.Н., Уразметов Ж.М. (2021) Задачи анализа финансово-хозяйственно-цифровой деятельности в новой системе финансового менеджмента. // *Иқтисодиёт ва таълим*, № 3, с. 96-103.

Кодекс (2020) Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодекси- Тошкент: Фафур Фулом нашриёт уйи.- 640 б.

Нормурзаев У. (2021). Анализ эффективности налоговых льгот и преференций в поддержке определенных секторов с целью дальнейшего повышения инвестиционной привлекательности в Узбекистане. *Economics and Education*, (6), 82–86. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a285

Нормурзаев, У. (2021). Пути эффективного использования налоговых льгот для поддержки предпринимателей. *Экономика и инновационные технологии*, (4), 355–362. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11954

Нормурзаев, У. (2023). Солиқ имтиёзлари бериш тартибини такомиллаштириш масалалари. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 334–339. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a51

Нормурзаев, У. (2023). Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида молия бозорининг долзарб муаммолари тадбиркорликни тенг рақобат шароитларини яратиш ҳамда яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш йўлари. Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка, 88–89. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/financial-market-growth/article/view/19032>

Нормурзаев, У. (2023). Яширин иқтисодиётни камайтиришда солиқ органларининг аҳамияти. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(2), 215–221. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/66>

Тегетаева О.Р. (2016) К проблемам реформы акцизного налогообложения. // *Налоговый менеджмент*. № 6. С. 23-27.

Троянская М.А., Низамиева Ю.О. (2013) Совершенствование акцизного налогообложения как инструмента налогового регулирования. // *Бизнес в законе*, № 8, с. 121.